

- методи регулювання. Механізми економічного росту / Ю.Долгоруков, Н. Редина, О.Кужман и др.: Монографія. – Днепропетровск: ДГФЄИ, 2004. – 352с.
5. Долгоруков Ю, Редина Н., Кужман О. Структура власності підприємств малого бізнесу та її вплив на регіональну економіку // Економіка України – №9. – 2006 – С.34–39.
 6. Піскунова О.В. Аналіз та оцінка фінансових ризиків діяльності малих підприємств // Фінанси України – №8. – 2007. – С. 119–129.
 7. Шпильва О. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств Дніпропетровщини в умовах глобалізації світової економіки // Дніпровий кур'єр Дніпропетровська торгово-промислова палата – №2. – 2007. – С.16–19.

Тимченко М.С.

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Актуальність проблеми. Протягом усього періоду незалежності України податкова система зазнавала змін у принципах та способах оподаткування. Перехід до якісно нових методів господарювання, інфляційні процеси та необхідність збільшення фінансування соціальних програм призвели до надмірного податкового навантаження платників. Тому при формуванні бюджетів не враховувалося економічне обґрунтування необхідності введення податків, нехтувалися принципи справедливості при виконанні платниками своїх податкових зобов'язань, що в кінцевому результаті призводило до проведення значної частини фінансових операцій „у тіні”.

В умовах переходу до ринкової економіки важливим завданням економічної політики держави є створення і забезпечення функціонування в країні ефективної податкової системи. Податкова політика є безпосереднім інструментом впливу на розвиток економіки, відтворення виробничих процесів, перерозподіл доходів у суспільстві та покращення добробуту населення. Подолання соціально-економічних труднощів становлення економіки ринкового типу в Україні з урахуванням комплексного розвитку її регіонів вимагає суттєвих змін у діючій податковій системі та приведення її у відповідність до вимог нинішнього етапу розвитку суспільства.

Аналіз останніх досліджень. У вітчизняній економічній науці дослідженням стану податкової системи, ефективності податкової політики та проблемам їх реформування з метою удосконалення присвячені роботи багатьох науковців, таких, як Ю.О.Волкова, О.В.Отрошко, С.В.Онишко, О.М.Ковалюк, Л.П.Максимова. Але питання дослідження та аналіз принципів системи оподаткування, розвитку податкової політики з метою її спрямування на забезпечення економічного розвитку, підвищення добробуту населення та боротьба з тіньовим сектором економіки є актуальним питанням сьогодення.

Мета статті: дослідження головних принципів функціонування, розвитку та регулювання податкової системи в сучасних економічних умовах, обґрунтування основних напрямків розбудови інституту податкової політики на засадах економічної ефективності та стабільності.

Виклад основного матеріалу. Завдання державного регулювання економіки України на сучасному етапі полягає у прямому та опосередкованому коригуванні дії ринкового механізму, у формуванні стратегії, пріоритетів і основних завдань економічної політики та розробці засобів впливу на соціально-економічні процеси розвитку. Серед методів державного регулювання найвпливовішими в сучасних умовах є економічні методи, які дозволяють створити передумови для вибору таких рішень суб'єктами економіки, які б відповідали визначеним цілям економічної політики держави. При цьому найбільш широкого розповсюдження в економіках ринкового типу набули фінансові важелі. Серед цих важелів податки можна вважати основною ланкою, так як саме вони впливають на інші фінансові регулятори (державний бюджет, ціни, грошовий обіг, розмір фінансової допомоги суб'єктам економіки, державні позики тощо) та мають з ними тісний взаємозв'язок.

Під поняттям „податки” слід розуміти форму економічних відносин між державою та фізичними і юридичними особами щодо обов'язкових грошових внесків до бюджетів різних рівнів за законодавчо визначеними ставками та у встановлені терміни з передачею державі права власності на грошові внески з метою фінансового забезпечення виконання нею своїх функцій.

Визначення „податкової політики” у працях вітчизняних економістів трактується по-різному. Так, С.І.Юрій характеризує податкову політику як „діяльність держави у сферах запровадження, правового регулювання та організації справляння податків і податкових платежів до централізованих фондів грошових ресурсів держави” [4,17]. У „Фінансовому словнику” А.П.Загороднього, Г.Л.Вознюка і Т.С.Смолженко визначається, що податкова політика – це „державна політика оподаткування юридичних і фізичних осіб. Її метою є формування державного бюджету за одночасного стимулювання ділової активності підприємств. Реалізується через систему податків, податкових ставок і податкових пільг” [1, 353]. Повнота та своєчасність сплати податкових платежів надає можливість державі та державним структурам стабільно існувати та забезпечувати прогресивний процес розвитку.

Ефективна податкова політика забезпечує не тільки формування доходів держави, але є важливим засобом регулювання економічних процесів, забезпечуючи спонукальний чи стримуючий (залежно від державних пріоритетів) вплив на відтворювальну структуру економіки й темпи науково-технічного розвитку, а також на регіональну і галузеву структуру виробництва, рівень життя населення тощо. Вплив податкової по-

літики на кількісні та якісні параметри економічної системи фактично відбувається через реалізацію внутрішнього потенціалу системи оподаткування, що відображається у двох функціях – фіскальній та регулюючій, забезпечення відносної рівноваги між якими є умовою проведення ефективної податкової політики.

Виходячи з об'єктивних умов функціонування ринкової економіки, організація податкової політики ґрунтується на таких принципах:

- сума сплаченого податку повинна бути еквівалентною вартості отримуваних від держави благ і послуг;
- об'єктом оподаткування може бути тільки дохід, а не його джерело і розмір витрат;
- податок має бути пропорційним доходу;
- усі податки повинні мати цільове призначення;
- умови оподаткування мають бути простими і зрозумілими платникам;
- платники податків мають бути проінформовані урядом про використання сплачених ними податків;
- нові податки вводяться тільки на покриття відповідних витрат, а не для ліквідації бюджетного дефіциту.

Діюча податкова система України у зв'язку з великим податковим навантаженням на суб'єктів господарювання не тільки не сприяє становленню ринкових відносин, але й обмежує розвиток підприємницької та інвестиційної діяльності, не стимулює населення до чесної праці, накопичення власності, не сприяє досягненню соціальних і політичних цілей реформування суспільства у напрямку соціально орієнтованої ринкової економіки.

Основними недоліками податкової системи України є: відсутність цілісної концепції її побудови та правового підґрунтя організації податкових відносин; зосередження на фіскальній ролі податків із втратою регулюючого впливу; можливість ухиляння від сплати податків; скорочення податкових надходжень; сприяння розширенню тіньового сектора економіки.

Оцінка результативності діючої податкової системи дозволила сформулювати вимоги до системи оподаткування та принципи державного регулювання податкової системи, які враховують соціально-економічну ситуацію в Україні та стратегічні завдання реформування національної економіки. Податкова система повинна забезпечувати збільшення податкових надходжень за рахунок розширення бази оподаткування та легалізації тіньового сектора економіки, стимулювати розвиток виробництва, гарантувати стабільність та рівномірність податкових надходжень до державного бюджету, сприяти узгодженню загальнодержавних і місцевих інтересів і включати економічно обґрунтовані податки і податкові ставки.

Приведення податкової системи у відповідність до вимог нинішнього етапу соціально-економічного розвитку країни вимагає суттєвих змін в державному регулюванні податкової системи, реформування структури податків, запровадження обґрунтованих податкових ставок. Основні бюджетоформуючі податки чинної системи (податок на додану вартість та податок на прибуток підприємств) не забезпечують виконання вимог до податкової системи та не відповідають умовам нинішнього етапу соціально-економічного розвитку України.

Якщо порівняти ставки оподаткування різних країн із ринковою економікою, то можна зробити висновок що найбільший податок на прибуток юридичних осіб сплачують у Словаччині (40%), у Канаді (25-30%) і Росії (13-35%). Ці ставки диференційовані залежно від величини сукупного річного доходу фірми. У ряді країн вони становлять 35% (Нідерланди, Німеччина, США, Чехія). Найменша ставка податку в Угорщині (18%) [3, 17].

Застосування пропорційних податків за умови великої диференціації доходів, яка спостерігається в Україні, суперечить і теорії, і практиці. Ставка оподаткування прибутку 25% та ставка оподаткування доходів фізичних осіб 15% діють за пропорційним принципом, здатним призвести до надмірного оподаткування при незначному рівні доходів та несуттєвого – при їх високому рівні. Сьогодні в умовах недосконалої системи вирахувань податок із доходів фізичних осіб фактично перетворився у механізм надання пільг багатим людям.

В умовах ринкової економіки головною рушійною силою економічного та соціального розвитку є підприємницька діяльність. Держава за допомогою податкової політики може сприяти зростанню ділової активності усіх суб'єктів господарювання, координувати інвестиційні потоки, зосереджувати їх на розвитку пріоритетних галузей, постійно впливати на структурні зміни в економіці. Актуальним питанням сучасного етапу розвитку національної економіки є державне сприяння функціонування малого підприємництва. На жаль, у вітчизняному законодавстві зовсім не використовуються пільги, орієнтовані на розвиток малих підприємств (наприклад, застосування прогресивних ставок оподаткування залежно від величини податкової бази, встановлення неоподаткованого мінімуму доходів та ін.).

Податкова політика не може претендувати на статус ефективної, якщо вона не враховує оптимальної межі податкового навантаження на конкретного виробника і на економіку в цілому. Перекладення податкового тягаря на законослухняні підприємства та громадян негативно відображається на показниках їх ефективності, адже вони не зацікавлені у нарощуванні виробництва через податковий тиск держави, і показниках споживання населення. Якщо зіставити рівень податкового навантаження в Україні із ситуацією в інших державах, то виявляється, що суть проблеми не стільки у високих податкових ставках, скільки у нерівномірності оподаткування, яка породжена надмірними пільгами різного роду; у звільненні від оподаткування окремих галузей, регіонів і підприємств; у появі вільних економічних зон.

Отже, наведення порядку у системі пільг має стати першим реальним і конструктивним кроком до зменшення податкового тиску й рівномірного розподілу податку між суб'єктами господарювання. Пільги можуть мати тільки малі підприємства або такі, що мають інноваційне спрямування, малозабезпечені верстви

населення. Доцільно було б установити порядок, за яким ставка оподаткування прибутку прямо залежатиме від розміру власних коштів підприємства, спрямованих на реалізацію інвестиційних та інноваційних проєктів.

Найбільше проблем у системі пільгового стимулювання створюють пільги пов'язані із податком на додану вартість (частка злочинів у сфері оподаткування, яка припадає на ПДВ, становить 56 %). Так, у 2006 році обсяг пільг з ПДВ становив 79 млрд. грн. (1997 року – 15,9 млрд. грн.). Тобто за 9 років цей показник зріс майже у п'ятеро, а кількість підприємств, які користуються пільгами збільшилася незначно: з 52,4 тис. до 59,1 тис. ВВП за цей період зріс у 5,1 разу а надходження від ПДВ – лише на 215 %, тому можна зробити висновок, що податковими пільгами з ПДВ в країні користуються ті підприємства, які створюють основний обсяг доданої вартості, тобто найбільш продуктивні галузі неадекватно наповнюють бюджет [2, 59].

Для оптимізації податкової системи необхідно дотримуватися умов економічних наслідків сплати та несплати податків. Порівняльні втрати у вигляді штрафних санкцій за недотримання вимог податкового законодавства повинні бути більшими, ніж економічні вигоди від цих правопорушень. При виникненні обставин зростання ставок оподаткування, введення нових податків, зменшення санкцій за податкові порушення збільшуються умови можливого економічного ефекту від ухилення зі сплати податкових зобов'язань та здійснити відтік фінансових ресурсів, діяльності підприємств у сектор тіньової економіки.

Відсутність основного правового документа у сфері оподаткування негативно відбивається на економічній діяльності держави. Справа в тому, що оподаткування через фінансові важелі та інструменти (конкретні види й ставки податків) не впливає позитивно на якісні й кількісні показники підприємницької діяльності. Як результат, легальне підприємництво в Україні стає з економічної точки зору не вигідним через відсутність стимулів для налагодження чи розширення виробництва, відсутність внутрішніх інвестицій. Тіньовий капітал стає своєрідним фінансовим інструментом, який ефективно обслуговує економіку держави. Проте працює він переважно не у сфері матеріального виробництва, а у торговельно-посередницькій, кредитно-фінансовій, банківській, зовнішньоекономічній сферах – там, де є можливість швидко отримати максимальний прибуток.

На сьогодні зруйнувати базу тіньової економіки можна тільки економічними методами, і в першу чергу, прийняттям Податкового кодексу. Після достатньо тривалої перерви в країні вкотре активізувалися кроки у напрямку здійснення податкової реформи. Прийняття Податкового кодексу України, на думку багатьох науковців і практиків, дасть шанс уникнути низки негараздів в оподаткуванні. Разом з цим принципове значення має формування інституту податкової політики як фундаментальної складової довгострокового економічного розвитку України.

Прийняття Податкового кодексу України як базового елементу реалізації податкової стратегії передбачає вирішення таких проблем:

- розрахувати та обов'язково передбачити з прийняттям Податкового кодексу України виділення ресурсів (фінансових, кадрових та інформаційних), необхідних для його введення;
- розробити програму постійного моніторингу за використанням нового інституту щодо інформованості та навчання, відповідності інтересам окремих категорій його споживачів;
- створити необхідну інфраструктуру для впровадження Податкового кодексу України з метою створення можливих сил і підтримки та уникнення опору;
- публічне обговорення результатів впровадження Податкового кодексу України, яке передбачає розробку та внесення коригуючих чи зміцнюючих заходів.

Висновки. Перехід України до ринкової економіки потребує значних витрат на перебудову інфраструктури діяльності держави, переведення виробництва на випуск конкурентоспроможної продукції, запровадження нових технологій. Для цього необхідні фінансові ресурси як державі, так і суб'єктам господарювання. Від того, як раціонально діятиме податкова політика у регулюванні відносин із підприємствами щодо надходження податків до бюджетів, залежить забезпечення умов розвитку відповідно до законів ринкової економіки і дотримання вимог науково-технічного прогресу.

Ринкова економіка вимагає постійного розвитку соціальної, економічної інфраструктури, стабільного політичного становища в країні. Значна роль у вирішенні цих питань належить податковій політиці. Оптимальність її у взаємовідносинах між державою і платниками, недопущення вимивання оборотних коштів підприємств, удосконалення контролю за дотриманням вимог чинного законодавства, тиск на тіньову економіку сприятиме поліпшенню фінансово-економічного становища в Україні.

Джерела та література

1. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С. Фінансовий словник. – Львів: Центр Європи. – 1997. – С. 353.
2. Максимова Л.П. Вплив системи податкового регулювання на конкурентоспроможність вітчизняної економіки // Фінанси України. – 2007. – №6. – С.56-63.
3. Синельникове Б.В., Хорошилова Н.А. Податкова політика як фактор виходу з економічної кризи // Фінанси України. – 2001. – №2. – С. 17.
4. Юрій С.І., Бак Н.А. Актуальні проблеми податкової політики: інфраструктура податку з доходів фізичних осіб в Україні. // Журнал Європейської економіки. – Науковий журнал Тернопільської академії народного господарства. – 2004. – березень. – Том 3 (№ 1). – С. 16-34.